

Crisi en els espais naturals protegits de la Garrotxa amb gestió activa: diagnosi i propostes per superar-la

JOSEP MARIA MALLARACH

*Membre de la Junta de protecció de la zona volcànica de la Garrotxa,
en representació de l'Institut d'Estudis Catalans
jmmallarach@paisconscient.cat*

Rebut: 30.4.2019
Acceptat: 11.6.2019

RESUM

El març de 2014, la més gran coalició d'entitats naturalistes, ecologistes, científiques, universitàries, professionals i excursionistes que mai s'ha format a Catalunya per defensar el patrimoni natural, va fer pública una declaració conjunta per denunciar el desmantellament de les polítiques de conservació de la natura i va proposar sis objectius per revertir la situació. La "Declaració en defensa del patrimoni natural a Catalunya" va tenir un gran ressò mediàtic i va ser presentada al Parlament. Tanmateix, tres anys després, només s'ha acomplert un dels sis objectius reivindicats i la conservació del patrimoni natural del país segueix en estat de crisi permanent, tot i que la Generalitat de Catalunya en té les competències exclusives.

Aquest article, després de presentar el context, examina alguns dels efectes que aquesta crisi ha tingut en la gestió i governança del Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa i l'Espai d'Interès Natural de l'Alta Garrotxa. A partir de dades facilitades pels gestors d'ambdós espais naturals protegits, d'entrevistes amb els tècnics, i del propi coneixement, es presenta un diagnòstic de la seva crítica situació i se'n valoren les conseqüències. La interpretació es presenta contextualitzada en relació a la primera — i única, fins ara — avaluació de l'efectivitat del sistema d'espais naturals protegits de Catalunya; la diagnosi i les propostes elaborades pel col·lectiu de professionals Conservacio.cat, i les tendències de governança en la conservació del patrimoni natural més interessants que s'han desenvolupat en alguns països de la Unió Europea els darrers anys.

La primera conclusió, més enllà de la crònica manca de voluntat política (palesa en totes les forces polítiques que n'han tingut la responsabilitat), és que el model de governança actual d'espais naturals protegits és inadequat i obsolet. Tot i que caldrà seguir insistint per tal que els organismes competents apliquin les propostes de la Declaració de l'any 2014, les mesures pendents semblen insuficients per fer front als greus reptes que tenim a escala local, nacional i internacional. Per tal d'assumir les propostes del Pla d'acció proposat per Conservacio.cat (2016) caldria desprendre'ns del model burocratitzat i poc efectiu actual, i transformar-lo en un altre més àgil, simple, participatiu i efectiu. És a dir, promoure una governança i gestió dels espais naturals protegits realment adaptativa, transparent, que amplii el suport social, propiciant la implicació de tots els sectors interessats en la conservació patrimonial, des de naturalistes i ecologistes, propietaris i masovers i, el sector turístic i empresarial de la pròpia comarca. I avaluar l'efectivitat de la conservació patrimonial dels espais naturals protegits, amb indicadors fiables, i retre comptes dels resultats periòdicament, cosa que no s'ha fet mai fins ara.

Paraules clau: Alta Garrotxa, avaluació, espai natural protegit, impacte, zona volcànica de la Garrotxa.

ABSTRACT

Crisis in the active management of the protected areas in La Garrotxa: diagnosis and proposals for change

In March 2014, the largest coalition of naturalist, environmentalist, scientific, university, professional and hiking organizations that had ever joined together in Catalonia to defend its natural heritage made a joint public declaration denouncing the dismantling of nature conservation policies and proposed six goals to reverse the situation. The Declaration on the Defence of the Natural Heritage of Catalonia had great media impact and was presented to the Catalan Parliament. However, three years later, only one of the document's six main objectives has been fulfilled, and the conservation status of the natural heritage of Catalonia remains in a state of permanent crisis, although the Government of Catalonia has exclusive powers.

This article, after presenting the context, examines some of the effects that this crisis has had on the management and governance of La Garrotxa Volcanic Zone Natural Park and Alta Garrotxa Area of Natural Interest of the Alta Garrotxa. Based on data provided by the managers of both protected natural areas, interviews with experts, and personal knowledge, a diagnosis of their critical situation is presented and the consequences are assessed. The interpretation is presented contextualized in relation to the first (and only up to now) effectiveness evaluation of the system of protected areas in Catalonia – the diagnosis and proposals presented by the NGO Conservació. cat – and the most interesting trends in conservation currently being applied in EU countries in recent years.

The first conclusion, beyond the chronic lack of political will ((which is evident in all the political forces that have had responsibility for conservation) is that the current governance model of protected natural areas of Catalonia is inadequate and obsolete. Although we must continue to insist that the competent bodies implement the proposals of the 2014 Declaration, the pending measures seem insufficient to face the serious challenges that we have at local, national and international levels. In order to take on the proposals of the Action Plan proposed by Conservació. cat (2016), we should overcome the current bureaucratic and ineffective model, and transform it into a more flexible, simple, participatory and effective one. This will help promote management in protected areas that is truly adaptive and transparent, and would help expand social support, promoting the involvement of all sectors interested in heritage conservation, from naturalists and ecologists, owners or tenants and the tourism and business sectors of La Garrotxa. Finally, the effectiveness of protected areas should be evaluated, using reliable indicators, and their results should be made public periodically, which to date has never ever been done.

Key words: Alta Garrotxa, evaluation, Garrotxa Volcanic Zone, impacts, protected area.

RIQUESA DE PATRIMONI NATURAL I POBRESA DE LES POLÍTIQUES DE CONSERVACIÓ

Catalunya té un extraordinari patrimoni natural, amb més de 400 espècies d'animals vertebrats, més de 10.000 espècies d'animals invertebrats i més de 4.000 plantes vasculars identificades i descrites. Acull 12 vegades més hàbitats d'interès comunitari per unitat de superfície que el conjunt d'Espanya, que és l'estat amb més biodiversitat de la Unió Europea. La comarca de la Garrotxa —tota sola— té més diversitat de plantes vasculars que tot el Regne Unit. Tanmateix, les pressions i impactes negatius a que està sotmès el nostre patrimoni natural són enormes, i la

feblesa i descoordinació de les polítiques de conservació ha estat crònica. Per això, les pèrdues que pateix la diversitat natural (geològica, biològica i paisatgística) són contínues a Catalunya. Una dada reveladora la dóna el càlcul adaptat a Catalunya del *Living Planet Index* (un indicador adoptat pel Conveni sobre la Diversitat Biològica i els objectius d'Aichi), que mostra un declivi del 22% de les poblacions de 258 espècies de vertebrats i invertebrats representatives del país, en només 15 anys, del 2002-2016 (ICO *et al.*, 2018).

Tal com explica Xavier Carceller, “el sistema de governança del patrimoni natural a Catalunya ha presentat sempre enormes deficiències, cosa que no ha impedit en determinats moments l'assoliment d'avanços i fites importants”, com la de crear un sistema d'espais protegits que cobreix el 30% del territori. Tanmateix, en la majoria de casos, els avenços no s'han pogut consolidar i la seva efectivitat ha estat molt inferior a l'esperada. La raó de fons d'aquesta lamentable situació s'atribueix a “la feblesa de les polítiques de conservació, quasi sempre reduïdes a un paper marginal i mancades de transversalitat”. I la causa principal d'aquesta feblesa l'explica per “una insuficient voluntat política de les institucions d'autogovern, i no pas a les limitacions competencials, atès que la conservació de la natura és competència exclusiva de la Generalitat”, cosa que ha comportat una “incapacitat persistent per posar fi a un conjunt de problemes legislatius, organitzatius i de finançament que han esdevingut crònics des de 1980, any en què la Generalitat va adquirir competències en la matèria i li van ser traspassats serveis de l'Administració de l'Estat” (Carceller, 2019).

El diagnòstic que fa Alex Casademunt és similar: remarca el desgovern, la marginació i la manca de transversalitat de les polítiques de protecció del patrimoni natural, les pugnes i conflictes interdepartamentals que contraposen interessos, concepcions i visions dels problemes a gestionar, la dispersió de competències i inestabilitat en els òrgans administratius, fet que provoca duplicitats i polítiques contradictòries; l'excessiva burocratització, la manca de transparència, la manca de subsidiarietat en la gestió, a l'hora que assenyala el dèficit històric de recursos humans i econòmics i una pràctica inexistència de processos d'avaluació de les polítiques implementades (Casademunt, 2019).

Respecte el darrer punt, escau recordar que tot i que la llei 12/1985 d'espais naturals (completament obsoleta però encara vigent a Catalunya) estableix l'obligatorietat de retre comptes anualment al Parlament de l'estat dels espais naturals, el Govern no ha complet quasi mai aquest mandat. La primera i única avaluació de l'efectivitat del sistema d'espais naturals protegits la va dur a terme la Institució Catalana d'Història Natural entre 2002 i 2004. De fet, fou la primera avaluació realitzada de tot un sistema d'espais naturals protegits, per part d'una ONG, aplicant el marc metodològic de la Comissió Mundial d'Àrees Protegides de la Unió Internacional per la Conservació de la Natura, motiu pel qual va tenir considerable projecció internacional. Amb una bateria de 85 indicadors, dels quals 23 eren indicadors de resultats, hom va avaluar l'efectivitat del sistema d'espais naturals protegits, format, aleshores, per 148 espais naturals. D'aquests, es va constatar que només 35 disposaven de dades fiables per poder avaluar com havien evolucionat des de la seva declaració fins l'any 2003. En aquests 35 espais naturals de protecció especial (parc nacional, parcs naturals, paratges i reserves) l'avaluació va palesar que, des de la seva declaració, les espècies clau de la flora i la fauna

s'havien mantingut estables en el 32 % dels casos, havien disminuït en el 23 %, mentre que el 26% havien tingut tendències contraposades — algunes espècies havien millorat i altres empitjorat — i només havien augmentat en el 19 % dels casos. De fet, es varen constatar pèrdues o reduccions de poblacions d'espècies clau en quasi la meitat dels espais naturals protegits avaluats, entenent per clau aquelles espècies que varen motivar la declaració de l'espai natural protegit (Mallarach, 2018).

En el cas del Parc Natural de la Zona Volcànica Garrotxa, es varen constatar tendències contraposades de conservació, amb canvis negatius irreversibles en el paisatge de la vall del Fluvià i del Boscdetosca i canvis negatius en la flora i la vegetació de la majoria de les 27 reserves naturals, i només es varen identificar alguns canvis positius en la restauració d'hàbitats i afloraments. A l'Espai d'Interès Natural de l'Alta Garrotxa, semblantment, es varen constatar tendències de conservació contraposades, amb canvis positius i negatius deguts a l'aforestació espontània, alguns canvis negatius reversibles, efecte de grans incendis, i altres canvis negatius més irreversibles, com ara la tala boscos madurs o l'obertura barroera de pistes forestals, que augmentà l'erosió i els despenjaments (Mallarach, 2018).

Al 2010, després de 25 anys de gestió del Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa Fernando Abarquero va dur a terme una avaluació externa, des de la Universitat de Girona, aplicant el mètode de reducció d'amenaques (Margulis & Salafsky, 2001), un model participatiu formalitzat, basat en la percepció dels gestors del parc i d'una mostra representativa dels actors clau. Els seus resultats, molt preocupants, no van ser presentats a la Junta Rectora del Parc, ni difosos a la comarca. Entre les amenaces que havien augmentat en els primers 25 anys de gestió, l'avaluació destacava: la sobrefreqüentació i ús públic, en un 45%; les vinculades a les infraestructures i la fragmentació del territori, en un 42%; les urbanístiques, en un 35%; les pèrdues del sector agrari i ramader, en un 30%; els abocaments de contaminants líquids, en un 13%; el tancament de propietats i camins, en un 3%. Entre les amenaces que havien disminuït en el mateix període destacaven, els abocaments de residus sòlids, en un 28% i la circulació incontrolada, en un 18%. S'havien mantingut estables les amenaces relacionades amb les activitats forestals incontrolades i la cacera incontrolada (Abarquero & Vila, 2010).

L'AGREUJAMENT DE LA CRISI EN EL PATRIMONI NATURAL

La darrera crisi econòmica, derivada de la bombolla especulativa immobiliària propiciada pels poders públics i el sistema bancari, va esclatar el 2008. El mateix any que Barcelona acollia el Congrés Mundial de la Natura i l'assemblea general de la UICN es va produir, paradoxalment, el desmantellament de moltes polítiques de conservació, no sols en el sector públic, sinó també en el sector social i privat. L'eliminació de quasi totes les caixes de Catalunya, que donaven suport a entitats conservacionistes i ecologistes, va produir-se al mateix temps que les dràstiques retallades pressupostàries a la Generalitat, el bloqueig de les normes, programes, plans, projectes i ajuts que estaven en curs. El 2011, l'aplicació de les polítiques d'austeritat per complir els acords d'estabilitat (econòmica) i els canvis

Listado de amenazas	Criterios de calificación			Total ranking	Grado de reducción (%)	Raw score
	Área	Intensidad	Urgencia			
Actividad forestal incontrolada	78	38	62	178	67,73	120,55
Actividades extractivas	33	34	21	88	92,09	81,04
Cacería incontrolada	74	47	34	155	55,91	86,66
Cierre de caminos y propiedades	51	68	56	175	-2,73	-4,77
Circulación incontrolada	43	50	59	152	16,82	25,56
Fragmentación del territorio	124	112	105	341	-41,82	-142,60
Nuevas infraestructuras	107	115	130	352	-42,73	-150,40
Pérdida de superficie del Parque	67	58	75	200	19,09	38,18
Pérdida del sector agrícola y ganadero	106	97	92	295	-29,55	-87,16
Sobrefrecuentación y uso público	69	79	79	227	-44,55	-101,12
Urbanística	116	118	130	364	-35,45	-129,05
Vertidos líquidos	84	112	96	292	-13,18	-38,49
Vertidos sólidos	49	73	62	184	27,73	51,02
Total	1.001	1.001	1.001	3.003		-250,58

TAULA 1. Resum de l'avaluació del Parc natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa: mètode de reducció d'amenaques (Abarquero & Vila, 2010).

polítics a la Generalitat, van portar a suprimir el Departament de Medi Ambient i Habitatge i repartir les competències de conservació del patrimoni natural entre els Departament de Polítiques Territorials i Sostenibilitat i el d'Agricultura, Ramaderia i Pesca, dos departaments que han estat sovint enfrontats. A partir d'aquell moment, el declivi de les polítiques de conservació es va accentuar i les pèrdues van augmentar ràpidament.

Finalment, el març de 2014 la més gran coalició d'entitats naturalistes, científiques, universitàries, professionals i empresarials que mai s'hagués format a Catalunya en defensa del patrimoni natural, va fer pública una declaració conjunta per denunciar el desmantellament de les polítiques de conservació del patrimoni natural al país. Amb el suport de més d'un centenar d'entitats i organitzacions, la plataforma va proposar sis objectius per revertir la situació. La declaració va tenir un gran ressò mediàtic i va ser presentada al Parlament de Catalunya (COAC, 2014). La coalició va reclamar al Govern sis accions:

1. Aturar immediatament el desmantellament de les polítiques de conservació del patrimoni natural, revertint, a partir d'enguany, les tendències de reducció de pressupostos i d'equips humans que s'hi destinen. Mesurar anualment el que s'hi destina i retre'n comptes amb transparència a la societat.

2. Mantenir, o recuperar quan s'escaigui, els programes de recerca i de seguiment del patrimoni natural que han de permetre avaluar-ne l'estat i mesurar regularment l'efectivitat de les polítiques públiques que hi incideixen, i fer-ne públics els resultats anualment.

3. Reagrupar les competències sobre gestió i planificació del patrimoni natural amb la resta de competències ambientals en un únic departament responsable de les polítiques ambientals, i de caràcter transversal.

4. Impulsar la consolidació d'una administració pública moderna i eficaç, que superi les greus disfuncions actuals i dotar-la dels mitjans necessaris per garantir-ne l'efectivitat.

5. Tramitar, aprovar i aplicar, amb la màxima urgència, les dues eines legals bàsiques per poder conservar el patrimoni natural: la Llei de la Biodiversitat i del Patrimoni Natural i l'Estratègia Catalana de Conservació de la Biodiversitat, i que concretin els acords del Conveni de la Diversitat Biològica, les Directives Europees i les lleis estatals a Catalunya.

6. Millorar l'accés a la informació, la participació i la justícia en matèria de medi ambient, per a la ciutadania i les organitzacions socials, dotant a la fiscalia de medi ambient dels mitjans indispensables per poder fer front als delictes ambientals greus.

Cinc anys després, al moment d'escriure aquest article, només s'ha acomplert un i mig dels sis objectius reivindicats (el tercer i part del cinquè) de manera que la conservació del patrimoni natural del país segueix en estat de crisi.

EFFECTES DE LA CRISI EN DOS ESPAIS NATURALS PROTEGITS GARROTXINS

Tenint present el context descrit, es comprèn que la gestió dels espais naturals protegits de la Garrotxa es trobava molt lluny de ser ideal quan va esclatar la crisi de 2008. Els efectes de la crisi en la gestió i la governança dels dos espais naturals protegits de la Garrotxa que s'analitzen, es poden considerar representatius del que va esdevenir en la majoria dels espais naturals protegits amb gestió activa adscrits a la Generalitat de Catalunya.

El Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa, amb 27 reserves naturals al seu si, fou el primer espai natural protegit declarat pel Parlament de Catalunya, després del restabliment de la democràcia formal, l'any 1982, i ha estat considerat sovint el parc referent dels que depenen de la Generalitat de Catalunya. L'Espai d'Interès Natural de l'Alta Garrotxa, té una biodiversitat excepcional, per alguns grups faunístics és el primer de Catalunya, i segons el Pla d'Espais d'Interès Natural de Catalunya (aprobat el 1992) hauria d'haver esdevingut parc natural, amb reserves naturals al seu interior, i disposa d'un consorci mixt que té delegades certes responsabilitats, per part de la Generalitat. Aquests dos espais naturals protegits, els més emblemàtics de la Garrotxa, són els que contenen més valors patrimonials però també els que estan sotmesos a més impactes, pressions i amenaces negatives, amb una gran diferència respecte els altres espais protegits que es troben parcialment a la comarca: Collsacabra (compartit amb Osona), Serres de Milany-Santa Magdalena i Puigsacalm-Bellmunt (compartit amb Osona i el Ripollès) i Muntanyes de Rocacorba (compartit amb el Pla de l'Estany).

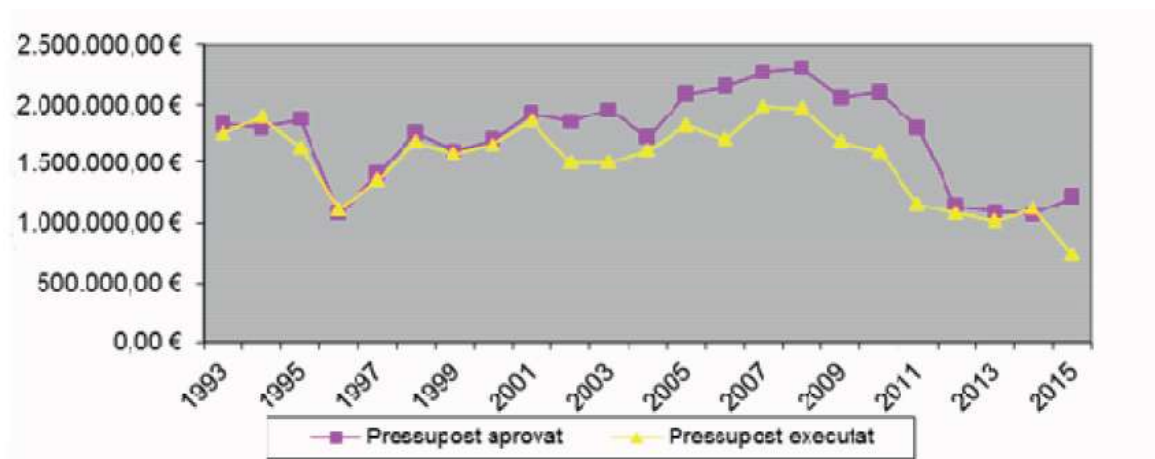

FIGURA 1. Evolució del pressupost aprovat i de l'executat (1993-2015) del Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa (PNZVG 2015).

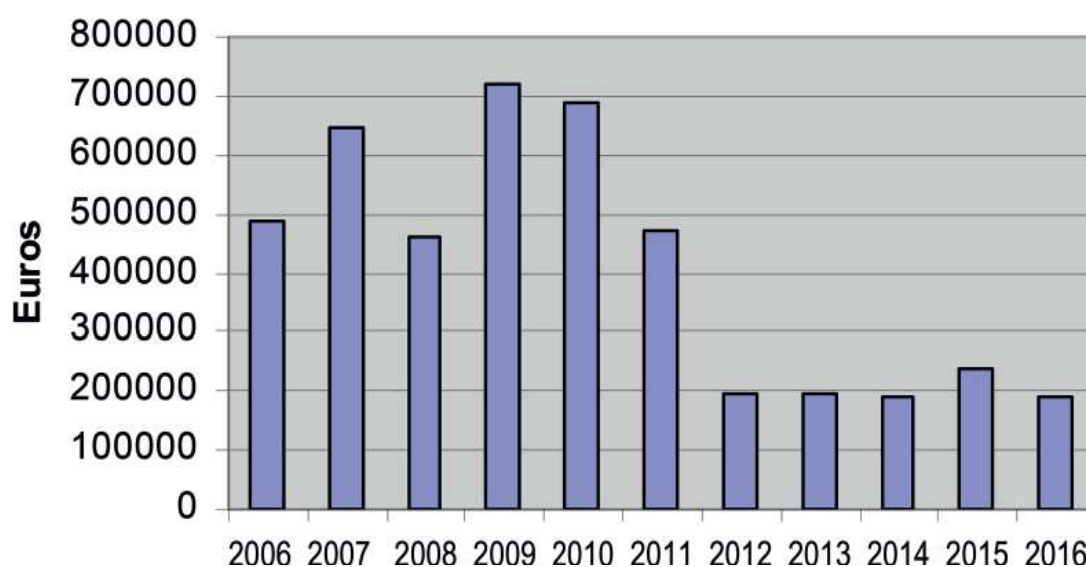

FIGURA 2. Evolució del pressupost (2006-2016) del Consorci de l'Alta Garrotxa (Consorci de l'Alta Garrotxa, 2019).

1. Efectes en el Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa

Segons les dades oficials aportades en les juntes de protecció del parc natural, entre el 2008 i el 2016 la reducció pressupostària global del Parc fou del 74 %, mentre que les inversions reals que duia a terme, es varen reduir entre el 80-90% respecte els anys precedents.

Per aquest motiu, no es va poder adquirir ni llogar cap Reserva Natural, ni establir cap nou conveni de col·laboració amb propietaris particulars, un fet rellevant en un parc on el 97% de la superfície es de propietat privada. Tampoc no es varen poder conservar adequadament les finques amb gestió pròpies o gestionades directament, per manca de recursos.

Es va perdre la brigada de manteniment, que tenia cura de camins, senyalització, etc; es va reduir el control d'espècies invasores; es va reduir el manteniment dels afloraments geològics senyalitzats, fet que va comportar un augment de la seva degradació; i també es va reduir molt el programa de conservació de lleres, que patrocinava l'Agència Catalana de l'Aigua, amb la consegüent expansió d'espècies ruderals i invasores.

Ensems, es varen perdre els 4 guardes que havia tingut el Parc, fet que va comportar una minva de control d'obres i projectes, un fet molt rellevant en aquest parc, atès que és el que gestiona més obres de tot el sistema d'espais naturals protegits de Catalunya.

També es va reduir molt la recerca aplicada a la gestió; va empitjorar l'estat des les espècies de flora que requerien gestió activa, igual com va empitjorar la qualitat d'alguns hàbitats, com els prats gestionats, per exemple el del fons del cràter de les reserves naturals del volcans de Santa Margarida i del Montsacopa. La gestió del Montsacopa, amb horts urbans, un restaurant, etc. s'acosta més a la d'un parc urbà que no pas a una reserva natural.

Correlativament, es va reduir l'atenció al públic i les activitats d'informació van patir tancaments, fins i tot, amb l'impacte consegüent en els més de 200.000 visitants anuals que rep el parc. També es van veure molt reduïdes les activitats educatives i de sensibilització. Per aquestes raons, va empitjorar la imatge del parc natural en les àrees més freqüentades.

Tanmateix, les retallades van tenir efectes ambivalents en alguns aspectes. Per exemple, la reducció en el seguiment d'espècies objectiu va donar lloc a una nova prioritització; la reducció de la reposició en senyals malmesos o destruïts, es pot considerar positiva en aquells casos on eren excessius. Altrament, algunes activitats de seguiment varen ser assumides pels tècnics del parc, cosa que es pot considerar positiva. Es va estimular el mecenatge privat comarcal (Cercle de l'Euroregió de l'Arc Mediterrani - EURAM Garrotxa, principalment), va millorar la coordinació administrativa amb els Serveis Territorials de Medi Natural, i es van impulsar algunes fórmules creatives de gestió, com l'aparcament de pagament a la fageda d'en Jordà.

A l'any 2015, en motiu dels 30 anys d'aprovació de la Llei d'espais naturals de Catalunya, i de l'inici de la gestió del parc natural, es va elaborar una nova avaluació de l'evolució de la conservació del patrimoni natural del parc natural (Mallarach, 2015), que va posar de manifest, que en aquell període, els canvis més significatius es podien resumir de la manera següent:

- Reserves naturals dels cons volcànics: estables en la majoria, millora al Croscat (on hi havia explotacions mineres i l'abocador de residus urbans d'Olot i Santa Pau), Santa Margarida i Montsacopa; empitjorament al volcà de la Garrinada i en menys mesura al volcà de Montolivet.
- Reserva Natural de la Fageda d'en Jordà: millora d'una part i empitjorament de l'altra.
- Colades de lava: estables la majoria, empitjorament al Bosc de Tosca i tendències de signe contraposat a Batet (degut a la construcció de noves residències escampades).
- Afloraments volcànics: millora en la majoria, eliminació en alguns (Racó), degradació o accés bloquejat en altres, com els de la Garrinada.
- Vegetació: estable en la major part, tret de l'arvense, que va decaure.
- Avifauna en general: millora de diversitat general.

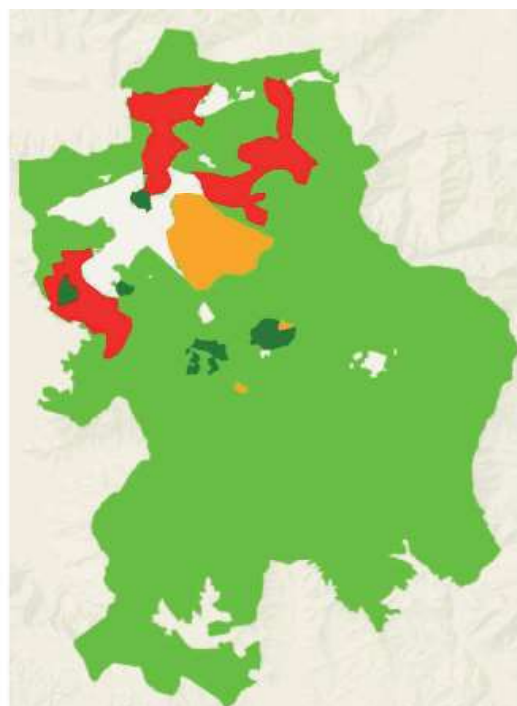
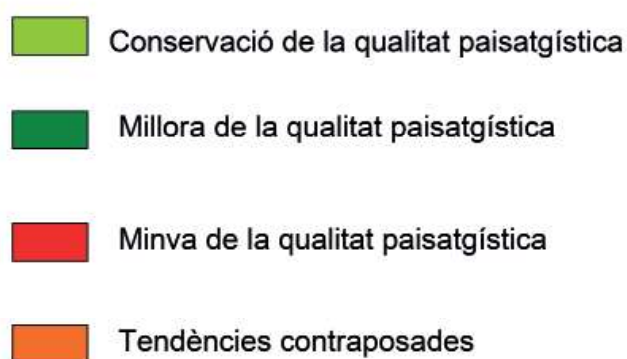

FIGURA 3. Diagnosi de l'evolució de la qualitat paisatgística del Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa (1985-2015) (Mallarach 2015).

Gea: cons volcànics	
Gea: colades de lava	
Flora	
Vegetació	
Avifauna en general	
Fauna hàbitats forestals	
Fauna hàbitats agraris	
Fauna hàbitats fluvials	
Fauna dels prats	
Paisatges forestals	
Paisatges agraris	
Paisatges pastorals	
Paisatges hídrics	
Paisatges periurbans	
Activitat econòmica induïda	
Visitants i estudiants	

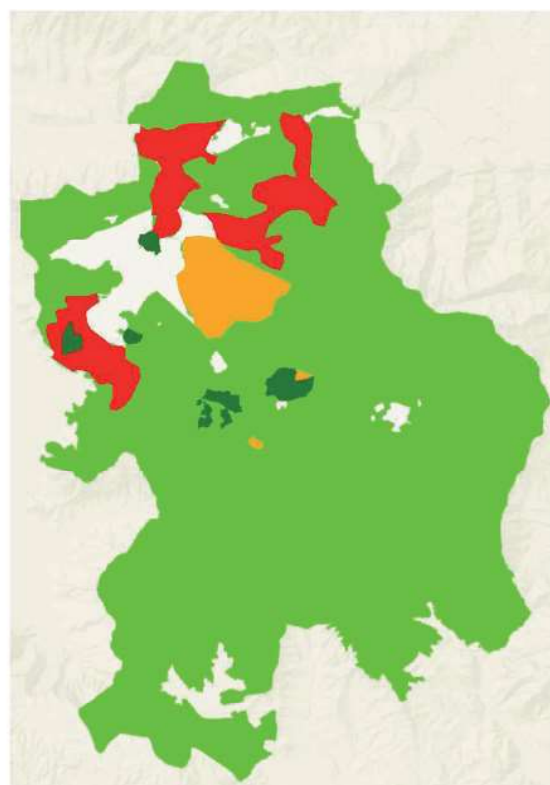

FIGURA 4. Diagnosi de l'evolució de la qualitat paisatgística del Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa (1985-2015) (Mallarach 2015).

- Fauna d'hàbitats forestals: millora de poblacions i diversitat general. Expansió problemàtica del senglar, que va passar de tenir una densitat de 4 individus a més de 15 individus/ 100 ha, entre 1991 i 2014.
- Fauna d'hàbitats agraris: reducció de diversitat i poblacions.
- Fauna d'hàbitats fluvials: Millora de diversitat i poblacions amb excepcions.
- Fauna dels prats: reducció de l'extensió i empobriment.
- Paisatges forestals: estables en general, amb millores o empitjoraments locals (serra de Xenacs a resultes de la pista forestal oberta pel Departament d'Agricultura de la Generalitat de Catalunya en un pendent molt fort, que va ocasionar un greu impacte paisatgístic).
- Paisatges agraris: reducció i declivi de la qualitat generalitzada, greus impactes deguts a grans infraestructures, com l'autovia N-260.
- Paisatges pastorals: reducció d'extensió i declivi de la qualitat.
- Paisatges fluvials: millora d'una gran part .
- Paisatges periurbans: empitjorament en la major part, retallades del parc degudes a successives expansions dels nuclis urbans interiors.

Tots els indicadors negatius esmentats fan referència al patrimoni natural, la qualitat del paisatge, l'atenció del públic, el compliment de les normes, etc. Això no obstant, els beneficis econòmics i socials que el parc natural va generar durant aquests anys de crisi, es varen mantenir, pel que sembla, amb poques pèrdues. En efecte, un estudi rigorós dels beneficis socioeconòmics generats pels espais naturals de protecció especial de Catalunya, va quantificar, per primera vegada, dos indicadors: el valor afegit brut anual, i el nombre de llocs de treball creats per aquestes figures de protecció. En el cas del Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa, el valor afegit brut anual es va calcular que era de 21,3 M €, dels quals 12,3 M € d'impacte directe, 3,9 M € impacte indirecte i 5,1 M € impacte induït. Pel que fa als llocs de treball totals creats a la zona volcànica, es va calcular que pujaven a 522, dels quals 200 eren llocs de treball directes, 198 llocs de treball indirectes i 124 llocs de treball induïts (Institut Cerdà, 2015).

La governança del parc natural és governamental, adscrit a la Generalitat, amb una participació indirecta dels sectors implicats (com els propietaris, tot i que el 97% és de propietat privada) a través dels ajuntaments, consell comarcal i departaments de la Generalitat. Els seus òrgans – junta i comissió permanent – creats per les normes que varen crear l'espai protegit, han tingut un paper molt minso, amb anys successius sense convocar comissions permanents, alguns anys sense aprovar pressupostos ni programes d'actuació, i reunions plenàries amb una assistència i participació mínimes. Ni les actes ni els acords de la junta s'han fet mai públics. Des de 2005, els tres representants científics a la junta han denunciat reiteradament aquest estat de coses i s'han abstingut de votar a favor del pressupost i del pla d'actuació anuals, entre altres coses perquè l'equip gestor no ha retut comptes dels resultats de conservació assolits.

2. Efectes en l'Espai d'Interès Natural de l'Alta Garrotxa

Tot i que a l'any 2000 es va crear el Consorci de l'Alta Garrotxa, no fou fins el 2009 que es va poder constituir un petit equip gestor, situat en la seu del consorci

a Sadernes, format per 3 tècnics, 1 secretari, 1 auxiliar administratiu i 2 peons com a brigada de manteniment, que era indispensable. L'any 2012, les retallades van comportar la pèrdua de 2 tècnics (inclosa la directora), el secretari i dos peons. Es va tancar el centre de Sadernes, i el tècnic i auxiliar administratiu a temps parcial es van reubicar a la seu del consorci SIGMA a Olot, fora de l'Alta Garrotxa.

A més del desmantellament de l'equip de gestió, entre els efectes negatius de la crisi escau destacar l'absència d'un pla especial de protecció del medi natural i el paisatge que, legalment, li correspondria tenir. Per aquest motiu, l'EIN de l'Alta Garrotxa s'ha regit per unes normes aprovades l'any 1995, que havien de ser transitòries, i que, en perdurar més de 25 anys, han creat moltes limitacions innecessàries en molts sentits – tant per a la població com per als valors naturals de l'espai – fins a dia d'avui.

Durant els darrers anys s'ha reduït fortament el servei d'atenció al públic (punts d'informació i control dels accessos) i s'han eliminat les activitats educatives i de sensibilització de l'Alta Garrotxa. S'ha perdut la brigada de manteniment, s'han reduït les accions de millora d'hàbitats i de control d'espècies invasores, i s'ha perdut capacitat tècnica per fer seguiments de biodiversitat i direcció. També s'ha deixat d'avaluar l'efectivitat de les accions, s'ha reduït la recerca aplicada a la gestió, ha empitjorat l'estat d'espècies de flora necessitades de gestió i, òbviament, ha empitjorat la imatge de l'EIN en les àrees més freqüentades, com Sant Aniol. La gestió forestal d'aquests últims anys i l'obertura de camins de desembosc, en particular, ha fet desgavells en algunes zones (tant en finques privades com públiques), amb greus impactes paisatgístics, denunciades reiteradament, fins al punt que prop de la meitat dels escassos rodals de boscos madurs inventariats l'any 2004 havien estat tallats el 2014, malgrat tractar-se dels ecosistemes més biodiversos, amb nombroses espècies singulars, amenaçades o en perill d'extinció.

Pel que fa a la governança, en els darrers anys també s'ha perdut la comunicació de sectors de la població abans representats a la Comissió Executiva de l'Alta Garrotxa i al Consell Consultiu de Cooperació, organismes que no s'han reunit des de 2007, cosa que ha desmotivats les entitats i persones que participaven i promovien projectes a l'espai natural.

PROPOSTES

L'estat de crisi continuada que pateixen els espais naturals protegits de Catalunya ha suscitat diverses propostes de millora els darrers anys. Escau remarcar les formulades pel Consell de Protecció de la Natura (2011); pel col·lectiu Conservacio.cat (2015-16), per la coalició de Defensa del Patrimoni Natural de Catalunya (2017) i per alguns experts amb dilatada experiència. En paral·lel, la Unió Internacional per a la Conservació de la Natura (UICN) ha aprovat un ampli corpus de resolucions, directrius i recomanacions adreçades als espais de propietat pública (2003-08), privada (2014) i comunal (2013-16), que tenen molt d'interès per millorar les polítiques de conservació a Catalunya. Tot i que es tracta de propostes generals, la seva aplicació també contribuirien a millorar els dèficits que pateixen els dos espais naturals protegits garrotxins. S'han omès les relatives als ambients litorals i marins².

1. Model

Garantir i concretar la prevalença i la transversalitat de la conservació del patrimoni natural i, en particular, dels espais naturals protegits en les polítiques sectorials que hi incideixen, tot integrant la conservació en tots els nivells de la planificació territorial, urbanística i sectorial (hidrològica, agrària, cinegètica, pesquera continental i marina, de transport i mobilitat, industrial, energètica i de turisme). Això demanaria reforçar els processos d'avaluació ambiental prèviament a l'aprovació dels plans, programes i projectes corresponents i en el seus respectius seguiments, i ampliar la normativa d'avaluació ambiental estratègica a les normes i les polítiques per fer impossible que s'aprovi cap nova acció pública que causi pèrdues significatives al patrimoni natural.

Completar el sistema d'espais naturals protegits amb la declaració de nous parcs naturals (com el de l'Alta Garrotxa), per conformar una xarxa més equilibrada i representativa; l'establiment de reserves naturals (integrals i parcials) per a protegir els hàbitats més valuosos i amenaçats, com són els boscos madurs. Recuperar i reforçar els recursos econòmics i de personal dedicat a la conservació del patrimoni natural: equips gestors de parcs i consorcis. Impulsar la política de protecció del patrimoni geològic, seguint el model participatiu britànic.

2. Estratègia normativa

Aprovar la Llei de patrimoni natural i biodiversitat de Catalunya, que assumeixi el principi de responsabilitat de conservar el patrimoni natural dins i fora del nostre territori i impulsi un nou model més just, eficaç i equitatiu del que ara tenim. Hauria de simplificar les figures dels espais naturals protegits actuals, integrar en el sistema d'espais naturals protegits els catàlegs dels hàbitats amenaçats i els de fauna i flora amenaçades, els plans de recuperació dels hàbitats més amenaçats i els plans de recuperació de les espècies més amenaçades. S'haurien de revisar totes les polítiques i normes existents que provoquen impactes negatius al patrimoni natural i promoure'n la modificació per evitar noves pèrdues patrimonials.

3. Governança i gestió

Crear l'Agència Catalana del Patrimoni Natural, eficient, innovadora, transversal, amb la màxima autonomia, que assumeixi les funcions de la Generalitat i les diputacions, funcioni de manera descentralitzada per àmbits de regions naturals, prioritzi la prevenció envers la protecció i fomenti la cooperació arreu. El nou model de governança, basat en criteris de simplificació, equitat, justícia, representativitat, participació, i emprenedoria, que fomenti la cogestió, la gestió comunal i la privada. Els òrgans dels espais protegits amb gestió activa haurien d'assumir totes les competències executives dels poders públics.

Ampliar el suport legal, fiscal i tributari a la custòdia dels espais naturals protegits per part d'actors privats, individuals o comunals. Fomentar el seguiment científic i l'assessorament científic independent en la presa de decisions dels òrgans responsables dels espais naturals protegits. Reforçar la capacitat i les atribucions del Consell de Protecció de la Natura.

4. Planificació

Aplicar l'Estratègia Catalana de Conservació del Patrimoni Natural i la Biodiversitat, fomentar la concertació participativa amb el tercer sector, revitalitzar organitzacions comunals i implicar-hi la propietat privada. Elaborar i aprovar l'Estratègia de Conservació de la Flora (*in situ* i *ex situ*), l'estratègia contra les espècies exòtiques invasores. Aprovar el pla de conservació de les zones humides. Adoptar un model més simple i efectiu de plans de gestió per als espais naturals protegits, revisar-los participativament i avaluar-los periòdicament. Garantir la integració adequada de la planificació territorial, sectorial i derivada (forestal, agrària, urbanística, etc.) en la planificació del patrimoni natural i valorar les figures sectorials que es podrien homologar com a espais naturals protegits tot mantenint la gestió en mans dels seus promotors.

5. Coordinació administrativa i cooperació

Per implementar les Fites d'Aichi 2020 per a la conservació de la biodiversitat, s'hauria de millorar substancialment la coordinació administrativa entre tots els sectors que tenen incidència en els espais naturals protegits (especialment els sectors agrari, forestal i pesquer), enfortint la implicació d'altres departaments i poders públics, impulsant mesures valentes per a resoldre les disfuncions i duplicitats existents entre diferents departaments o nivells administratius. Per exemple, unificar les figures de protecció superposades, com ara les Reserves Nacionals de Caça, en una gestió unificada, i promoure els espais naturals protegits efectius transfronterers amb Espanya, Andorra i França (terrestres i marins) i impulsar els connectors ecològics transfronterers terrestres i fluvials.

6. Connectivitat ecològica, protecció i restauració

Actualitzar i aprovar les directrius de connectivitat ecològica de Catalunya (2006). Actualitzar i aprovar el Pla Territorial Sectorial de connectivitat ecològica de Catalunya fet el 2008, dotar-lo de recursos, i aplicar-ne el pla d'acció. Promoure un pla nacional d'infraestructures verdes, amb un pla de desfragmentació de la xarxa viària i ferroviària: suprimir les infraestructures lineals redundants, soterrar les problemàtiques, amb dotacions procedents dels actors que han causat la fragmentació.

7. Seguiment i avaluació integrada de l'efectivitat

Avaluar periòdicament els resultats de les polítiques de conservació del patrimoni natural i la biodiversitat i els seus principals instruments, i retre'n comptes a la societat. L'Agència del Patrimoni Natural hauria d'impulsar avaluacions operatives de l'efectivitat, que mostrin el grau d'acompliment dels objectius dels espais naturals protegits i els costos que se'n deriven. Fomentar els equips mixtos d'avaluació (interns i externs) per garantir l'objectivitat i la credibilitat. Promoure el seguiment de l'estat del patrimoni associat a programes com els que ja s'han elaborat per alguns espais (Centre Tecnològic Forestal de Catalunya, 2009), ampliant-ne l'abast al patrimoni

geològic, els paisatges i els valors i elements culturals associats. Promoure i donar suport a la recerca participativa local, seguint el model desenvolupat per la delegació de la ICHN a la Garrotxa. Garantir que cada unitat responsable avaluï regularment el seu àmbit d'acció i en faci públics els resultats amb transparència i honestetat. Promoure una gestió adaptativa basada en els resultats de les avaluacions, des de les polítiques fins als espais naturals protegits i els seus projectes.

8. Vigilància i justícia ambiental

Enfortir l'operativitat del Cos d'Agents Rurals en la vigilància en els espais naturals protegits, especialment quant a la identificació, denúncia i persecució d'infraccions i delictes greus contra la conservació, que ara en gran part romanen en la impunitat, i adscriure aquest cos al Departament d'Interior, coordinat amb la resta de cossos que tenen funcions similars. Millorar la regulació dels delictes ambientals, especialment els que atempten contra la conservació de la natura, tant si els fets tenen lloc al país com a fora, per part d'empreses amb seu a Catalunya. Reforçar substancialment els mitjans per a la lluita contra els delictes ecològics, dotant de mitjans adequats a Fiscalia de Medi ambient i a la Brigada de Medi Ambient dels Mossos d'Esquadra per millorar la persecució dels delictes contra el patrimoni natural. Facilitar que les organitzacions conservacionistes i ecologistes puguin accedir a la justícia ambiental i incentivar-ne l'acció sense que n'hagin d'assumir els costos.

9. Finançament i estalvi

Promoure mesures d'estalvi i millora d'efectivitat, com són la simplificació d'estructures i processos, la reconducció d'inversions cap a les actuacions adreçades als objectius de conservació. Augmentar i diversificar les fonts de finançament que no es poden desenvolupar adequadament per traves legals o administratives, com és el cas del patrocini, el mecenatge, el cobrament de cànons o concessions, el desenvolupament del règim d'autonomia econòmica o el finançament provinent d'altres organismes. Crear un fons per al patrimoni natural que es nodreixi de taxes i impostos a les activitats que causen danys a la conservació de la natura, aplicant el principi de que el qui malmet la natura ha de contribuir a conservar-la i restaurar-la. Implantar uns mecanismes de fiscalitat i de finançament proporcionats, que incentivin eficaçment la conservació de la natura i desincentivin la seva destrucció, fragmentació o degradació, procedents d'aquells sectors que generen més valor afegit, com ara l'energètic, el turístic, l'agroalimentari, etc.

10. Adaptació al canvi climàtic

Impulsar mesures de gestió dels riscos del canvi climàtic mitjançant l'adaptació per mitjà d'activitats, amb actuacions com el manteniment de zones humides, la creació d'espais naturals protegits urbans i periurbans, l'aforestació costanera, la gestió de conques fluvials i embassaments, la reducció d'altres factors d'estrès sobre els ecosistemes, com la fragmentació dels hàbitats, o la conservació de la diversitat genètica. Promoure la restauració ecològica, la conservació del sòl, l'aforestació i reforestació, la conservació i control de la sobrepesca, la gestió conjunta de la pesca, la

migració i dispersió assistides d'espècies, els corredors ecològics, els bancs de llavors, els bancs de gens i altres mesures de conservació ex situ i la gestió comunitària dels recursos naturals.

CONSIDERACIONS FINALS

Les polítiques d'espais naturals protegits formen part de les polítiques de conservació del patrimoni natural i, per tant, de la sostenibilitat ecològica. Són interdependents amb la majoria de les polítiques sectorials i no poden desenvolupar-se aïlladament. Per poder ser viables i efectives, les propostes esmentades s'haurien d'inserir en un marc més ampli de canvi de model, de paradigma de país, com els que proposa el Pla de Valors (2015). Demana, certament, un nou país, uns poders públics renovats, més justos, efectius i transparents, a totes les escales, que prioritzin sempre el bé comú a mitjà i a llarg termini i que atorguin el degut protagonisme a les iniciatives del sector privat i comunitari quan s'orienten al bé comú. A un nivell més general encara, demanen impulsar un canvi de valors en la nostra societat, que es podria resumir en la frase següent: «Impulsar una presa de consciència que ens comprometí amb el bé comú des de la coherència ètica entre el que pensem, diem i fem, fomentant la reverència per la vida, actuant amb prudència envers els cicles naturals, amb responsabilitat i solidaritat envers les generacions futures» (Pigem, 2011).

I això difícilment es podrà dur a terme sense promoure una reconexió profunda de la nostra societat amb la natura, en totes les seves dimensions (físiques, psíquiques i espirituals) en particular en aquelles organitzacions i entitats que incideixin positivament en la conservació, i sense posar traves efectives a aquelles que promoguin valors que fomenten la destrucció del patrimoni natural, sigui directament o indirecta.

AGRAÏMENTS

L'autor vol deixar constància del seu agraïment per la informació que li varen facilitar les persones següents:

Francesc Xavier Puig, director del PNZVG
Emili Bassols, tècnic de patrimoni natural PNZVG
Joan Montserrat, enginyer forestal del PNZVG i representant de l'ANEGX a l'Alta Garrotxa
Xavier Oliver, tècnic d'ús públic del PNZVG
Llorenç Planagumà, de l'empresa Tosca, Serveis Ambientals, Educació i Turisme a la Garrotxa, que executa els serveis d'informació i educació ambiental del PNZVG
Joan Pijoan, tècnic del servei GIS del PNZVG
Sara Sánchez, tècnica del Consorci per a la Protecció de l'Alta Garrotxa
Josep Vila, investigador de la Universitat de Girona, representant a la CEAG fins l'any 2008
Fernando Abarquero, avaluador extern del PNZVG
Miquel Campos, representant de la ICHN en l'Alta Garrotxa des de 2008
Xavier Carceller, ex cap del Servei d'espais naturals protegits, membre de l'equip redactor del PEIN.

REFERÈNCIES

- ABARQUERO, F. & VILA, J. 2010.** La evaluación de la reducción de amenazas en el Parque Natural de la Zona Volcánica de la Garrotxa (Girona): *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, vol. 56, 3: 527-556.
- CARCELLER, X. 2019.** La protecció i la gestió de la natura. Mesures genèriques. In: *Natura: ús o abús?* (2018). Institut d'Estudis Catalans. DOI: 10.2436/15.0110.22.20. <http://natura.llocs.iec.cat/>.
- CASADAMUNT, A. 2019.** La governança del patrimoni natural i la biodiversitat a Catalunya. Evolució, diagnosi i proposta de futur. In: *Natura: ús o abús?* (2018). Institut d'Estudis Catalans. DOI: 10.2436/15.0110.22.27. <http://natura.llocs.iec.cat/>.
- CONSELL DE PROTECCIÓ DE LA NATURA, 2011.** Informe sobre els nous reptes en la conservació dels espais naturals i de les espècies. Aportacions del Consell de Protecció de la Natura en relació amb els espais protegits. http://mediambient.gencat.cat/web/.content/home/ambits_dactuacio/patrimoni_natural/consell-proteccio-natura/enllacos-documents/mocions/2011/fitxers-binaris/Mocio-03-CPN-2011.pdf
- CONSERVACIÓ.CAT, 2015.** La biodiversitat i el patrimoni natural a Catalunya. Estat actual i propostes de futur. Pla d'acció per a la conservació del patrimoni natural a Catalunya. <http://conservaciocat.wordpress.com/2016/03/03/docs/>.
- COL·LEGI D'AMBIENTÒLEGS DE CATALUNYA (ed.) 2014.** La conservació del patrimoni natural a Catalunya: problemàtica, anàlisi i oportunitats. Jornada de reflexió i debat sobre la situació del patrimoni natural a Catalunya, 29 de març de 2014.
- CONSORCI DE L'ALTA GARROTXA, 2019.** <http://www.altagarrotxa.org/>
- EUROPARC-ESPAÑA, 2010.** Herramientas para la evaluación de las áreas protegidas: modelo de memoria de gestión. Manual 08. Ed. Fundación Fernando González Bernáldez. Madrid, 121 páginas. <http://www.redeuroparc.org/publicaciones/manual8.pdf>.
- GENERALITAT DE CATALUNYA 2015.** Pla Nacional de Valors, 2015. https://treballiaferssocials.gencat.cat/ca/ambits_tematicas/civisme_i_valors/pla-nacional-de-valors-2015.
- ICO, MUSEU DE CIÈNCIES NATURALS DE GRANOLLERS & AHE, 2018.** Un indicador de l'estat de les poblacions d'animals. *Report núm. 16.* Programa SOCC (maig 2018). Institut Català d'Ornitologia.
- INSTITUT CERDÀ, 2015.** Impacte econòmic i social dels espais naturals protegits de Catalunya. Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa. http://mediambient.gencat.cat/ca/05_ambits_dactuacio/patrimoni_natural/senp_catalunya/impacte-economic-i-social-dels-espais-naturals-protegits/,
- MALLARACH, J.M. (coord.), 2008.** *Protegits de dret o de fet? Primera avaluació del sistema d'espais naturals protegits de Catalunya.* Institució Catalana d'Història Natural i Fundació Territori i Paisatge de Caixa Catalunya.
- MALLARACH, J.M. 2015.** L'eficàcia dels espais naturals protegits en la conservació del patrimoni natural a Catalunya: el cas del Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa entre 1985-2015. Jornades dels 30 anys de la Llei d'espais naturals protegits de Catalunya. Universitat de Girona.
- MALLARACH, J.M. 2019.** Els espais naturals protegits de Catalunya: evolució durant els darrers quaranta anys, estat actual, diagnosi i propostes a mitjà termini. Institut d'Estudis Catalans. In: *Natura: ús o abús?* (2018). Institut d'Estudis Catalans. DOI: 10.2436/15.0110.22.21. <http://natura.llocs.iec.cat/>.
- MARGULIS, R. & SALAFSKY, N. 2001.** *Is Our Project Succeeding? A Guide to Threat Reduction Assessment for Conservation.* Biodiversity Support Program, Washington, DC. WWF, TNC, WRI, USAID.
- PARC NATURAL DE LA ZONA VOLCÀNICA DE LA GARROTXA, 1985 – 2015.** Memòries anuals d'actuació, actes de la Junta de Protecció de la Zona Volcànica de la Garrotxa.

- PAT-NAT-CAT, 2019.** Declaració en defensa del patrimoni natural de Catalunya (2014) <https://defensapatrimoninatural.wordpress.com/declaracio-2/>
- PIGEM, J. 2011.** *Entendre la natura: Fonaments d'una cultura de la sostenibilitat*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Consell Assessor per al Desenvolupament Sostenible. (Papers de Sostenibilitat; 17) http://cads.gencat.cat/web/.content/Documents/Publicacions/entendre_la_natura_pds_17_web.pdf.